

חינוך

ט' מרחשוון תשע"ה | גיליון 21

תפקידנו החינוכי לקראת יום השנה ה-20 לרצח רה"מ יצחק רבין ז"ל

| הרב יונה גודמן, מנהל חינוכי - רשת ישיבות ואולפנות בני עקיבא |

ראשי פרקים ללימוד ולדיון בכיתה

בסיס הידע

הסכמי אוסלו: מה היו, מתי היו, למה היו. עובדות, עוד לפני שלב הפרשנויות.

בעד ונגד: יש מקום להציג בצורה הוגנת את נימוקי המתנגדים להסכמי אוסלו בצד נימוקי התומכים. אחדד את עמדתי בעזרת סיפור קצר: לא מזמן שחה לי סטודנטית הלומדת כיום באוניברסיטה, כי היא מרגישה שבאולפנה הטעו אותה. לדבריה, מסך השיחות והשיעורים שהיא שמעה ביחס לנושאי דת ומדינה בכלל ולאורך ישראל בפרט, היא הסיקה שאחרי ככלות הכול, האמת היא 100% בצד "שלנו" וכל מי שחושב אחרת הוא עייף, מיואש או רוצה להזיק לעם ישראל במכוון. ואולי כולם יחדיו (נקודה למחשבה: האם מחשבתה נובעת מטעות מהבנת דברי מוריה?).

טקסית צנועה, אם בכלל, ובזה יוצאים ידי חובה. לעניות דעתי, גישה זו מהווה החטאה והחמצצה. יום הזיכרון הזה טומן בחובו הזדמנות לבירור רוחני וערכי סביב שאלות יסוד חשובות: החל בדרך הראויה (והמעשית...) לפתור את המאבק עם הפלסטינים, ועד בירור יחסינו לבני פלוגתא שלנו בתוך העם. דווקא השנה, בצלם של אירועי טרור ורצח, חלק משאלות היסוד עולות מחדש. מאחורי רצף מהדורות החדשות שתופסות את הלב, שאלות אלו דופקות בשער וקוראות לנו להתמודד עמן חזיתית.

בשורות הבאות נפרוס כמה ראשי פרקים לנושאים שלעניות דעתי ראוי לדון בהם בכיתה (או עם הילדים בבית). כמובן, זכותו של כל אחד לחלוק על הכתוב כאן, להציע נושאים אחרים ולדון דווקא בהם. העיקר הוא לא להתחמק אלא להתייחס, ובצורה מעמיקה ורחבה.

יום השנה העשרים לרצח ראש ממשלת ישראל יצחק רבין ז"ל עומד בפתח ומציב בפנינו אתגר חינוכי ורוחני. אם בכל שנה מהווה יום זיכרון זה אתגר חינוכי, נדמה שהשנה האתגר גדול במיוחד. ראשית, המספר העגול של השנים שחלפו מזמן אותנו לבחון את משמעות האירוע יחד עם תלמידינו, שטרם נולדו אז. הסכמי אוסלו, המאבק הציבורי סביבם, הרצח, ההתרחשות הציבורית אחריו - כולם מהווים בסיס לא רק להקניית ידע (חשוב!) אלא גם לבירור ערכי ורוחני של שאלות וסוגיות שמלוות אותנו גם כיום. שנית, יש להניח שנוכח שנת העשרים, הדיון הציבורי שלו יהיו חשופים תלמידינו יהיה רחב ונוקב, ואף מסיבה זו מתבקשת התייחסות שקולה ומעמיקה.

אומר גלויות, הרושם שלי הוא שיש אנשי חינוך שטרם גיבשו את יחסם החינוכי והערכי ליום זה ולכל שהוא מסמל ומעורר. הם מסתפקים בפעילות

אופי המאבק נגד הסכמי אוסלו: כיצד נגיב לטענה שאופי ההפגנות והאמירות יצרו אווירה שעודדה את הרצח? המותר בעת מאבק חריף לצעוק: "בדם. ואש. את רבין נגרש"? המותר ליטול חלק בהפגנה שבשוליים שלה צועקים גם קריאות פסולות? האם בגלל זה צריך להימנע מהשתתפות?

מותר ואסור: מה מותר לומר ומה מותר לעשות, בעת שהממשלה והעומד בראשה פועלים באופן שהינו, לדעתך, טעות מרה, שפוגעת במדינת ישראל? האם מותר לחסום כביש? לכנות מישהו 'בוגד'? היכן עובר הגבול? מצד אחד, מי שמשוכנע שהצדק אִתּו, מבקש לעצור את הטעות שנדמית לו חמורה ומסוכנת לעם, למדינה, ולעתים אף לתורה. מצד

שני, אם כל צד וכל קבוצה בעם יתנהלו באופן זה, לאן נגיע? דיון זה יכול להתפתח לשאלות הנוגעות לדמוקרטיה, למדינה יהודית ועוד. במקביל, ניתן לבחון את השפה המותרת והשפה האסורה בעת מחלוקת: מתי דברינו מהווים ביקורת לגיטימית ומתי הם הסתה? לאו דווקא ביחס לתהליכים מדיניים, אלא גם ביחס לכל קבוצה אחרת באוכלוסייה שדרכה אינה נראית לנו. כמובן, אל לנו להסתפק בדיון ובשאלות הפתוחות, וחינוכי להבהיר שישנם אמירות ומעשים שהם אסורים ומחוץ לתחום.

בין שמאל לימין: אחרי הרצח, הופיע גל עכור של האשמות שהופנו כלפי הציבור הימני והדתי כולו. טיעונים כמו "הרוצח הוא פרי באושים של החינוך שלכם ושל האמונות שלכם" הושמעו לא פעם. ייתכן שכעת, במלאת 20 שנה לרצח, נהיה עדים לגל נוסף של האשמות. מה תפקידנו נוכח טענות אלו? האם להתעלם? לגנות בחזרה? לבצע חשבון נפש - למרות שדורשים (רק) מאתנו לקיימו?

דרך מתודית להעמקה בסוגיה, יכולה להיות בעזרת סימולציה. ניתן לומר לתלמידים כי ביום השנה לרצח כל תנועות הנוער מתכננות עצרת זיכרון משותפת. בקהל יהיה רוב לתנועות נוער שאינן דתיות, חלקן הגדול מזוהה עם השמאל. נניח שמבקשים מנציג של הכיתה לשאת דברים בעצרת. על מה ראוי לדבר? האם להסביר שלא אנחנו

והנה, באוניברסיטה היא פוגשת שוב ושוב "חבר'ה מדהימים, שחושבים הפוך ממני בכל הסוגיות האלו. תשמע, הם אנשים ערכיים! שרוצים בטובת מדינת ישראל ויש להם נימוקים רציניים מדוע עמדתם היא שתועיל". הגילוי שיש נימוקים ערכיים בצד השני, שיש רבים שדוגלים בהקמת מדינה פלסטינית, כדוגמא, כי לדעתם הדבר יהיה טוב לישראל, ולא כי הם רוצים להזיק למדינה או לתורה, בלבד אותה וערער את עולמה.

במלים פשוטות, התמודדות רצינית עם סוגיה מחייבת הצגה הגונה גם של הדעות שחולקים עליהן. אחרת אנו עושים את מלאכתנו קלה (מדי), בדרך שאיננה מקנה כלים להתמודדות רצינית עם טענות כנות (שתלמידנו עוד עתידים לפגוש ברגע שיצאו לעולם

הגדול). מכאן הדרך לחשיבה שטחית ורוויית סיסמאות - קצרה מאוד. הרי "הלכה כבית הלל" (עירובין יג) משום שתחילה האזינו לדברי החולקים עליהם, והקדימו את דברי בית שמאי לדבריהם. אמנם יש הבדל עצום בין הסוגיות, והבדל עצום בין מדרגתם למדרגתנו, אך העיקרון של האזנה לבעל הפלוגתא בעינו נשאר.

מורשתו של יצחק רבין: רבים מאתנו מתקוממים נגד הניסיון לטעון שכל מורשתו של רבין מסתכמת רק ב'הסכמי השלום'. ברם, חלקנו שותפים לאותו עיוות. צריך להציג בפני תלמידנו תחנות נוספות בחייו, ולו בקצרה, דוגמת הקרב על ירושלים כמח"ט הראל והיותו רמטכ"ל ששת הימים. רק לאחר מכן ניתן לדבר על הקריירה הפוליטית, להציג את הסכמי אוסלו, לנתח את המניעים ועוד.¹

סוגיות מהות לדיון

הרצח: למותר לציין, שדרכנו התורנית מתנגדת אפילו לאלומות מילולית. נקודה. האם כעת נשאר עוד על מה לדון?

1. יש מי שיטען שמעשיו בסוף ימיו 'מוחקים' את מעשיו בראשית ימיו. לדעתי, מעבר לעובדה שזה בלתי אפשרי, זה מביא לפספוס ערכי. דווקא פועלו הביטחוני-ציוני בצעירותו, מציב שאלות עמוקות על תפיסת עולמו בסוף ימיו. יש כאן בסיס לדיון שאינו רק עליו, אלא על זרמים רחבים יותר בחברה הישראלית.

וענווה', שמשמעה להקשיב באמת, ובה בעת להיות בעלי עמוד שדרה רוחני יציב. לעתים נדמה שחלק מתלמידינו (וחברינו...) מתקשים להפנים עמדה מורכבת זו. מתפתחת תופעה שבה מי שמגלה הקשבה ועדינות הוא לעתים נעדר עמוד שדרה, ולהפך.

למותר לציין כי הצורך בבניית אישיות מלאה, המסוגלת לבטא בהרמוניה את השאיפה של 'עוז וענווה', אינו רק ביחס למחלוקות בעם, אלא מצרך חיוני לעתידם של בוגרינו, עת ייצאו למשעולי החיים, תחילה בשירות, ואחר כך בלימודים גבוהים ובשגרת החיים.

הדיון אמור להוביל, בין השאר, לשאלה כיצד ניתן לחיות, בתוך העם, בתודעה של 'עז וענווה'

רצחנו? לבחור דווקא ב'דבר תורה'? להאשים את הנוכחים בטעויות שהם עושים?

כאמצעי עזר לדיון, ניתן לצפות בנאום שלי בעצרת זו שהתקיימה בשנה שעברה (כתבו ביו-טיוב: "עצרת רבין דבריו של יונה גודמן"). אורכו של הסרטון הוא עשר דקות בלבד וניתן לשלבו בשיעור. פס הקול מופיע אחרי כמה שניות). הצפייה אמורה להיות ביקורתית: האם התלמידים מסכימים לנאמר? מה היה צריך להיאמר אחרת?

מה להוסיף או להסיר? (המעוניינים יוכלו לקבל ממני בדוא"ל תמלול של הדברים בקובץ וורד). כדאי לבקש מן התלמידים לחשוב מראש מה הם היו אומרים במעמד כזה, ורק לאחר מכן לאפשר להם לצפות ולהשוות את הנאמר לדבריהם ולעמדתם.

הרחבת הדיון: יש שפע סוגיות ערכיות נוספות שראוי לשקול דיון בהן: למן המשמעות המיוחדת של פגיעה בראש ממשלת ישראל ועד לאופי התגוביות (טוקבקים) שאנשים כותבים ביחס לרבנים, אישי ציבור ובעלי דעות אחרות. מתי הם בגדר אלימות ותורמים לאווירה עכורה?

איך ממשיכים? לב הדיון ביום כזה אינו רק מבט על העבר, אלא גם אל העתיד. יש קבוצות שונות בעם, ובסוגיות יסוד מסוימות קיים פער גדול בעמדותיהן. בהקשר לדיון שלנו בולט המתח בין ימין לשמאל ובין דתיים לחילוניים. אמנם כן, בימים של טרור מתגלה אחדות יחסית בעם, אך אחדות זו מסתירה את המחלוקות שעדיין קיימות וממתינות להתמודדות. נוח לנו להצביע על אנשים וקבוצות המתעניינים יותר ויותר בלימודי יהדות ולעתים גם באימוץ ערכי תורה ומצוות, אך כל נשלה את עצמנו שכל המחלוקות נעלמו ושהכול בא על מקומו בשלום.

נוכח המחלוקות והפערים - מהו תפקידנו? איך מגשרים על הפערים? האם צריך לוותר כדי למצוא מכנה משותף? הניתן לוותר על חלקים מן התורה?! מאידך, יש לזכור כי גם אנשים אחרים אינם מוכנים לוותר על אמונותיהם.

היחיד והיחד: לעניות דעתי, הדיון אמור להוביל, בין השאר, לשאלה כיצד ניתן לחיות, בתוך העם, בתודעה של 'עז

הרחבת הדעת

"נכון לנו להרחיב את דעתנו, ולדון לכף זכות את כל האדם, גם בדרך רחוקה ונפלאה לעולם לא נכון לשכות, כי בכל מלחמה ממלחמות הדעות, אחרי שהתסיסה עוברת, מוצאים המבקרים בכל הצדדים גם אורות וגם צללים, וברוח דעת ויראת ד' נדע שכל עלילות מצעדי גבר וכל הגיוני רוח איש ופועלם בעולם, בחוג גדול או קטן, הכל ערוך ומסודר מקורא הדורות מראש, לעזור לשכלול העולם וקדמתו, להזרחת אורו, ולעדווי חושכא.

ואם שאנחנו מתאמצים ללחום בעד אותם הדברים הקרובים לרוחנו, צריכים אנו שלא להיות מכורים בידי רגשותינו ולדעת תמיד, שגם לרגשות ההפוכות משלנו יש מקום רחב בעולם, ואלהי הרוחות לכל בשר את הכל עשה יפה בעתו.

(אגרות הראי"ה, אגרת שיד)

”בניית אישיות המסוגלת
לבטא בהרמוניה את
השאיפה של 'עוז וענווה',
הוא מצרך חיוני לעתידם
של בוגרינו, עת ייצאו
למשעולי החיים”

את אחי אנכי מבקש / הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל
(פורסם בשנת תש"ח, לפני קום המדינה)

את אחי ואת אחיותי, בכל חלקי עמנו, שבכל המפלגות ובכל הארגונים [...] את כולם אני מבקש ומפיל תחנונים לפניהם. [...] אל נא יתעלם מאתנו אף לשעה חומר האחריות, לעומת גודל החורבן וגודל הבניין של פרק זמן נורא ונשגב זה [...]. אל נא יחליט כל אחד מאתנו, כל מפלגה וארגון וחלק, אשר כולם הלא את טובת עמנו ותקות ארצנו דורשים, כי רק אתו כל האמת וכל הצדק.

אל יחפוץ ואל ידמה, במצבנו האיום הזה, להטיל את דעתו בכפיית ידיים על חברו [...] נצמצם את חילוקי דעותינו הציבוריות לויכוח הדיבור והכתב ובהגשמתן הישרה, ואל נדלדלן בגסות האגרוף ובארסה של השליליות. נזכור את כוונת הצדק והאידיאליות שבכל אחד מאתנו, ונמצא את הדרך הנכונה והמתאימה לסידור היחסים שבינינו ולתיכון מגמותינו המעשיות. "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם" (זכריה ח). [...] המאחד והמשתף אותנו, הוא מכריע ומרובה על המפריד והמפזר אותנו. כפי שימת לבנו וכיווננו מתוך כך את נתיבות פעולתנו הציבוריות, תרבה האפשרות של ההבנה ההדדית ושיתוף השפה בינינו, יגדל שלום בינינו, תגדל הצלחת בנינו ותפארת שמנו.

